

Málnási Ferenc

Őrizni a stílust, őrizni a nyelvet

Szabó Zoltán professzor 80. születésnapjára

Egy tudós életében az alkotás olyan, mint az elvetett magvakból várni a virágba borulást, a termés beérését, és a gazdag élettapasztalat összegezéséként a begyűjtést megérni. Szabó Zoltán professzor úr örömmel, hivatástudattal nyújtotta, szórta tanítványainak szaporodó tudásának magvait, és segítette a virágba borulást gondos ápolással, irányítással, s közben a megérett termést, alkotásokat gyűjtögetve, nyelvészként, nyelvjárás kutatóként, nyelvtörténész-ként, stíluskutatóként olyan szemléletmódot sikerült kialakítania, amely megfelelt a korunk színvonalán mozgó követelményeknek.

A kolozsvári Bolyai, később Babeş–Bolyai Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán, a Magyar Nyelvészeti (ma Magyar és Általános Nyelvismereti) Tanszéken már egyetemi hallgatóként gyakornok, az államvizsgálója után, 1952-ben megerősítették állásában, majd tanársegéd, egyetemi adjunktus (lektor), egyetemi docens (előadótanár), s egészen nyugdíjazásáig, 1993-ig egyetemi tanár, ekkor kapta meg a *professor emeritus* címet is. Közben szervezője, vezetője volt a Bukaresti Egyetemen a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének, a mai Hungarológiai Tanszéknek, oktatott a Marosvásárhelyi Pedagógiai Főiskolán, Tanárképző Intézetben, s 1991-től óraadóként a Miskolci Bölcsész Egyesület néven ismert magánegyetemen, a Pécsi Janus Pannonius Tudományegyetemen és az ELTE Bölcsészettudományi Karán folytatta és végzi ma is egyetemi tanári minőségben oktató, nevelő, irányító tevékenységét.

A nyelvtörténet előadójaként 1953 őszén aspiráns helyre pályázott, és a Tanszéke támogatta is. A vizsgán kitűnő, tízes osztályzatot ért el, de mivel 1944-ben, még gimnazista korában, levontként Németországba vitték, és csak három év múlva térhetett haza, a minisztériumi illetékesek elutasították pályázatát. Levelezői tagozatra jelentkezett, újra elgáncsolták. Ám a fiatal tanár kitartása végül is győzött. Három éven át a kalotaszegi falvakban nyelvjárási anyagot gyűjtve készült kandidátusi értekezése megírására, és 1958-ban igen jó minősítéssel meg is védte disszertációját.

Szabédi László professzor tragikus halála után 1959-ben a Tanszék akkori vezetője, Márton Gyula professzor, ismerve Szabó Zoltánnak a magyar és a nemzetközi nyelvészeti szakirodalomban való jártasságát, elmélyült és szerteágazó ismeretei révén őt bízta meg a magyar irodalmi nyelv történetének előadásával. Ez a megbízatás új korszak kezdetét jelentette Szabó Zoltán

munkásságában: a nyelvészeti irányzatok alapos ismerete mellett a stilisztika és a szövegnyelvészet felé fordult. Szabó Zoltánnak az elmúlt évtizedekben kifejtett tudományos és oktató tevékenységének részletes felmérésre egy monográfia írója vállalkozhatna, ebben a köszöntőben csupán néhány kiemelkedő alkotásáról számolhatunk be. Szerkesztője, kezdeményezője és Bartha János – Horváth Tibor – J. Nagy Mária mellett egyik társszerzője a *Kis magyar stilisztika* (1968) c. kötetnek. Hiányt pótol a *Kis magyar stílustörténet* (1970) c. önálló kötete, amelyet 1982-ben és 1986-ban még kétszer a Nemzeti Tankönyvkiadó is megjelentetett, és a Kiadói Főigazgatóság nívódíjjal jutalmazott. A szövegtani szemléletének, a stilisztika és a szövegtan egymásra épüléséről vallott felfogásának jelentős állomása volt *A mai stilisztikai nyelvelmélet alapjai* (1977) c. munkája is. A mai korszerű, gyakorlati szövegtilisztikai elemzésekkel, ezeknek a kutatási területeknek az összefonódásával, szerves kapcsolatrendszerével találkozhatunk az általa szerkesztett *A szövegvizsgálat új útjai* (1982) c. tanulmánykötetben. Ebben a kötetben közölt tanulmánya (*A szövegnyelvészet jelentősége*) olyan elveket és technikákat kínált fel, amelyek segítségével a szöveg egész stílusa ragadható meg. Egész munkásságára építve jelentette meg a szövegnyelvészet és a stilisztika legalapvetőbb elméleti és módszertani kérdéseinek eddigi legteljesebb foglalatát, a *Szövegnyelvészet és stilisztika* (1988) c. monografikus művét. Ezt a könyvet az oktatás számára is hasznosnak, fontosnak tartjuk, mert a szövegnyelvészet legkülönbözőbb ágait (szövegfonetika, szöveggrammatika, szövegszemantika, szövegpragmatika stb.) bemutatva fényt derít arra, hogy a „szövegnyelvészet különböző területei, ágai milyen fogódzót nyújthatnak a stilisztikának a stílus vizsgálatának a szöveg grammatikai, szemantikai, pragmatikai vagy szemiotikai szintjén, beleértve mindebbe a különböző irányzatok és elméletek (kommunikációelmélet, beszédaktus-elmélet, a legkülönbözőbb nyelvészeti irányzatok, a szövegelmélet és a különféle stilisztikai irányzatok stb.) felhasználási lehetőségét is”. (Máté Jakab) A két „ikertudomány” egymásra épülését Szabó Zoltán úgy véli megvalósíthatónak, ha a szövegszervező elv és a szövegkohézió, a globális kohézió mellett figyelembe vesszük a stíluskohéziót is, ami a szerző szerint nem más, „mint az irodalmi mű stílusát alkotó elemek összetartó ereje”. E munka elméleti értékeit hitelesítik a kötetben közölt elemzések is, ezekben Szabó Zoltán Csokonai, Ady, József Attila, Kosztolányi Dezső egy-egy művén mutatta be a műelemzéssel összekapcsolt, a szövegszinten alapuló stilisztikai elemzés módszerét. (Ezek alapján is oktattam és oktatom diákjaimat a globális stilisztikai elemzés módszerére, amellyel közelebb tudom vinni világukhoz a tanult irodalmi alkotásokat.) A könyv megírásáért odaítélt MTA 1992-es nívódíj is elismerés Szabó Zoltán számára. Ezt a munkát is, akárcsak az 1998-ban

kiadott, *A magyar szépirodai stílus történetének fő irányai* c. kötetet érettségiző diákjaimnak a kezébe adtam, hiszen az irodalmi stílusokról addig is tanultak, e kötetek segítségével pedig az irodalomtörténeti korszakolást természetes módon társíthatják/társíthatjuk a stílustörténeti tendenciák ismertetéséhez. A tanár úr 12 tanulmányt szerkesztett, melyekben a magyar irodalmi szecesszió stílusát, a képek, a díszítő motívumok, a virágélmények, a stilizáció, a verselés, az indázó szerkezetek stilisztikai szerepét vizsgálja, nyelvművelő, tudománynépszerűsítő cikkeinek, rádió- és tévéelőadásainak száma pedig meghaladja az ötszázat.

Nyelvjárási kérdésekkel foglalkozó cikkei, tanulmányai közül legjelentősebb és legigényesebb kandidátusi disszertációja (1958), amely könyv alakban *A kalotaszegi nyelvjárás igeképző rendszere* címen 1965-ben jelent meg. Későbbi munkáiban a nyelvtudomány elvi és módszertani kérdéseit vizsgálta, és a magyar–román nyelvi kölcsönhatás problémáival foglalkozott.

A 60-as években a generatív nyelvészlelet, a kibontakozó szocio-lingvisztika, a szövegnyelvészet, a szövegten megjelenésével együtt tanulmányaiban a stilisztika és a szövegten kapcsolatait tárta fel: *Bartalis János stílusáról* (Nyr 1960, 165–169), *Petőfi népi realizmusáról* (NyIrK 1964, 45–57), *József Attila stílusáról* (NyIrK 1966, 31–43), *Csokonai stílusáról* (NyIrK 1966, 245–260), *Az egyéni szépirodai stílus jellemzéséről* (Nyr 1967, 328–337).

A 70-es évektől napjainkig tanulmányaiban a stilisztika és a szövegten szinte minden lényeges, apró részletét feltárta, kutatta azt hogy, miként lehet beépíteni a stilisztikát, a stílust a szövegtenba: *A stilisztikai elemzés az újabb szövegtan elméletek megvilágításában* (MNy 1974, 315–324), *Stilisztikai és stílus a szövegnyelvészetben* (Nyr 1975, 135–142), *Text Theory and Stylistic Analysis* (RRL 1975/4, 421–424). Több tanulmányában vette számba a szöveg különböző területeit: a szöveggrammatikát, a szövegsemantikát, a szövegpragmatikát, a szövegsemiotikát és ezek szerepét a stilisztika elemzésben, azt a módot, ahogyan e tudományágak hozzájárulnak a szöveg globális kohéziójának megteremtéséhez: *Szöveggrammatika és stilisztika* (Imre Samu – Szathmári István – Szüts László [szerk.]); *A magyar nyelv grammatikája* (1980, 729–734), *Importanța semantică textuală pentru stilistică* (Studii de stilistică, poetică semiotică, Cluj-Napoca, 1980, 14–18).

Mikszáth Kálmán, Kosztolányi Dezső, József Attila, Bródy Sándor és mások alkotásai alapján készült, globális stilisztikai elemzések mintapéldányait vehettük kézbe, amelyekben a stílustörténet elméletének és módszertanának kialakítását szorgalmazza szövegten keretbe ágyazva.

Határozottan állíthatjuk, és Máté Jakab (akinek tanulmánya alapján készült ez a köszöntő cikk) is megfogalmazta, hogy a romániai magyar

nyelvtudomány 1975 utáni történetében a szövegnyelvészeti, szövegtani koncepció meghonosítása föltétlenül Szabó Zoltán professzor úr érdeme, aki módszeres tevékenységgel az egyetemes magyar szövegnyelvészeti kutatásokban és különösen a szövegszintűségre alapozott stilisztikai kutatásokban igen előkelő helyet foglal el, s a nemzetközi szakirodalom is a korszerű szövegtan és a szövegtanra épített stilisztikai elemzések elismert művelőjeként és szaktekintélyeként ismerik el. Károly Sándor is a szövegtan és a stilisztikai kapcsolatáról, az egymásra épített műveléséről szólva Szabó Zoltánt „*a legnagyobb munkásságot felmutató magyar tudós*”-nak nevezte.

Szólnunk kell a magas szintű tudomány-népszerűsítő munkáiról is, ilyen volt az 1972-ben kiadott *A nyelv világa* c. kötet, melyet Péntek János és Teiszler Pál társszerzőkkel együtt írt. A Szabó Zoltán által szerkesztett *Arany-alapba arannyal* c. tanulmánygyűjtemény (2002) a professzor úr 75. születésnapját is bearanyozta.

Szabó Zoltán munkásságának szerves részét alkotta és alkotja ma is, hogy 1984 óta főszerkesztője a *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* c. akadémiai folyóiratnak, több magyar, román és nemzetközi társaság tagja, tisztségviselője, oktató-nevelő munkájában 1977-től folyamatosan aspiránsvezető, sokan az ő igényes és rendszeres, tudományos irányításával készítették és készítik el doktori értekezésüket. Jómagam is boldogan fogadtam el irányítómnak értekezésem megírásakor, és vallom ma is tanácsadómnak, professzoromnak oktató-nevelő munkámban.

Az 1958-as doktori értekezése megvédésétől egy év híján 50 esztendőes egyetemi tanár és tudományos kutatótevékenység áll „*aranytalálékként*” a professzor úr és egyben a romániai magyar nyelv és irodalomtudomány kincsesházában.

Az immár majdnem egy határon belülré került kollégák, munkatársak, egykori hallgatók, mostani tanárkollégák nevében kérjük a Mindenhatót, adjon további jó egészséget, erőt Szabó Zoltán professzor úrnak gyümölcsöző tevékenységét tovább folytatni!

Domine Professor! Ad multos annos!